

**SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE
KULLANILAN TERİMLER SÖZLÜĞÜ**

Prof. Dr. Bahattin KELEŞ

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE KULLANILAN TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Yazar

Prof. Dr. Bahattin KELEŞ

E-ISBN: 978-625-382-394-8

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Samet TORUN

Baskı: Ankara, Ağustos 2026

Materyal Türü: Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)

Elektronik Yayın Formatı: PDF Elektronik Yayın Tipi: Adobe Ebook Reader

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11 Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizeteki yayincilik@gmail.com Yayıncı Sertifika No: 41575

Bahattin KELEŞ

Malatya'nın Akçadağ ilçesinde dünyaya gelen Bahattin Keleş, ilk ve ortaokulu kendi ilçesinde liseyi ise Kayseri İmam-Hatip Lisesinde okudu. 1983 Eğitim yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdikten sonra ülkenin değişik yerlerinde birkaç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1994 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek lisansının tamamladı. 1998 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamladı. 2003-2007 yılları arasında Gaziosmanpaşa Üniversitesinde Yrd. Doç. Dr. Olarak görev yaptı. 2008-2014 yılları arasında Kırgızistan'da İktisat ve Girişimcilik Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2015 yılında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde göreve başladı ve 2019 yılında doçent, 2025 yılında ise profesör unvanı aldı. Halen aynı üniversitede profesör olarak görev yapmaktadır. İngilizce, Arapça, Rusça, Çince, Kazakça, Kırgızca ve Özbekçe bilmektedir.

GİRİŞ

Türkler tarihin en eski çağlarından başlayarak değişik bölge ve coğrafyalarda çeşitli adlar altında devletler kurarak varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Büyük Selçuklu tarihi, Türk tarihinin önemli bir bölümünü teşkil etmekte ve Selçuklular hüküm sürdüğü dönemde İslâm dini ile tanışmış ve Müslüman olmuşlardır. Böylece İslâm kültür ve medeniyetine uzun süre hizmet etmişlerdir. Selçuklular Ortadoğu'ya gelerek bölgenin yerli halkıyla tanışmış ve bir arada yaşamaya başlamış ve Anadolu topraklarını da 1071 Malazgirt Meydan muharebesinden sonra yurt edinmeye başlamışlardır. Büyük Selçuklu devletinin kurulduğu coğrafya Batı Türkistan bölgesidir buradan Kafkas bölgesine ve bugünkü Türkmenistan, İran, Azerbaycan, Gürcistan üzerinde Anadolu topraklarına gelinmiş ve Anadolu uzun yıllar mücadelenin sonunda Türk yurdu olmuştur. Buradan Suriye, Irak ve Suudi Arabistan topraklarının Hicaz Bölgesi Selçuklu toprakları içerisine dâhil edilmiştir. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılan bu devletin ve Anadolu'da kurulan Türkiye Selçuklu devletinin, Suriye ve Irak Selçukluları ile İran coğrafyasında kurulan Kirman Selçuklularının siyasi tarihi kadar bu devletlerin, kültür hayatı, sosyal ve iktisadi yapısı, uluslararası ticareti ile ilmi hayatı da bir o kadar önemlidir. Biz bu çalışmamızda Büyük Selçuklu devleti ile Türkiye Selçuklu devletinin sosyal, kültürel, ilmiye teşkilatı ile ticari hayatı ile ilgili terminoloji üzerinde durmaya çalıştık. Bu iki devletin dışın da diğer Selçuklu devletleri olan Kirman, Suriye ve Irak Selçukluları ile ilgili terim, tabir ve kelimeler üzerinde ise kısmen durmaya çalıştık. Biz bu çalışmamızda Selçuklularla ilgili tüm kaynak eserleri ve tetkik eserleri incelemek çok zahmetli ve zaman alacağından fazla üzerinde durduğumuzu iddia etmiyoruz. Çalışmamızı o dönemin önde gelen bazı ana kaynakları ile bu konuda yazılmış tetkik eserler, makaleler, sempozyum ve kongre bildirileri ile bu konuda yazılmış doktora, yüksek lisans ve kitap bölümü ve ansiklopedi

maddelerinden faydalanmaya çalıştık. Bazı kelimeleri bir satırla veya bir kelime ile açıklarken, bazı kelimeleri ise daha iyi anlaşılсын diye uzun bir şekilde açıklamaya çalıştık. Kullandığımız bazı kelimeler ve terimler Fâtımiler, Eyyûbiler, Memlûkler ve diğer Türk-İslâm devletleri tarafından da kullanılmış olabilir. Bizim için önemli olan bu terimlerin Selçuklular döneminde kullanılmış olmasıdır.

Bu konuda Türkiye’de herhangi bir çalışmaya rastlamadık. Bu çalışma ilk olması hasebiyle mutlaka eksiklerimiz ve göremediğimiz, kaynak eser, kitap, makale, sempozyum ve kongre bildirisi veya doktora ve yüksek lisans çalışmaları olabilir. Yazdığımız bu kitabın ikinci baskısında yeni bulduğumuz kelimeleri de ilave ederek yeniden araştırmacıların hizmetine sunmayı hedefliyoruz. Siz değerli okurların tavsiye edeceği terim ve kavramlar olursa aşağıda belirttiğim e-mailime gönderirseniz mutlaka değerlendirmeye alacağım. Gerek Büyük Selçuklular gerekse Türkiye Selçukluları başta olmak üzere diğer Selçuklu devletleri ile ilgili bu konuda çalışma yapan arkadaşlar ve değerli hocalarımın yaptığı çalışmalarda geçen kelime, terim, tabir, unvan ve lakaplarla ilgili veriyi gönderirlerse çok sevinirim bir sonraki baskıda yayınlamış oluruz.

Bu çalışmada emeği geçen ve yardımını esirgemeyen Doç. Dr. İsmet Tunç’a ve Doç. Dr. Mahmud Asilsoy’a çok teşekkür ederim. Gayret ve çaba bizden inayet ve yardım Yüce rabbimdendir.

Prof. Dr. Bahattin KELEŞ

Şırnak- 2026

tarihciabahattin@gmail.com

KISALTMALAR

- b.*: İbn, bin
bs: Baskı
C: Cilt
Çev.: Çeviren
DGBİT: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCFD: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
gr: Gram
H.: Hicri
Haz.: Hazırlayan
Hz.: Hazreti
İA: İslam Ansiklopedisi
kg.: Kilogram
M.: Miladi
MEB.: Millî Eğitim Bakanlığı
M.Ü.: Marmara Üniversitesi
Nşr.: Neşreden
öl: Ölümü
S.: Sayı
s.: sayfa
TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TDVY.: Türk Diyanet Vakfı Yayınları
TED: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi
TİD: Tarih İncelemeleri Dergisi
Thk.: Tahkik
Trc.: Tercüme
ts.: Tarihsiz
TTK.: Türk Tarih Kurumu
Üni.: Üniversite
V.: Roma rakamı 5 demektir.
vb.: ve benzeri
vd.: ve devamı
Yay.: Yayınları

A

ÂBDÂR: Âbdâr'ın manası “suyu muhafaza eden, suyu soğuk olarak muhafaza eden bir görevlidir. Ayrıca içecekler arasında sayılan; şerbet, çay, kahve ve buna benzer içecekleri hazırlayan kişi olarak da tarif edilmektedir”. Yani bu görevli Şerbetdâr, sâkî ve ayakçı olarak da bilinir. Bütün bu tanımlardan anlaşıldığı üzere âbdârın sultanın içki dışındaki içecekleri ile uğraşan bir görevli olduğudur.

ÂBGİNE-GER: Camcı demektir. Türkiye Selçukluları döneminde varlığını tespit ettiğimiz mesleklerden bir de *âbgine-ger*'dir yani camcıdır. Bu dönemde sofrta takımları arasında cam tabaklar mevcuttu. Bu cam tabakları hangi meslek erbabı yapıyordu bu konuda net bir bilgiye rastlanılmadı.

ACÜRÎ: Tuğla imalatçısı veya satıcısıdır. Türkiye Selçukluları döneminde tuğla üreten tuğla fırınları mevcuttu. Bu üretimi ve satışı *acürî* ve *acürî-peş* denilen tuğlacı yapmaktaydı.

ADALETNÂMELER: Adaletnâmeler, Selçuklular dönemi örfî hukukun önemli bilgi kaynaklarından birisidir. Adaletnâme, hükümdarın mutlak otoritesiyle, herhangi bir haksızlığı ortadan kaldırma ve haksızlığa son vermek için düzenlenmiş bir belgedir. Adaletnâmenin yazılmasındaki amaç zulmü ve güçlünün zayıfı ezmesini engelleme, vatandaşın can ve mal güvenliğini sağlama düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Selçuklu sultanı ülkesinde adaleti tesis etmek için alınan tedbirlerden birisi de bu adaletnâmeleri yayınlamak olmuştur. Sultan yaygınlaşan bazı haksızlıkları yasaklamak ve özellikle de haksız yere alınan